

САВИНДАН

Прошта Јевџа Ф. Појовић

"Каг је у јуну 1875. године планула Невесњска пушка, био је то почетка једног великог ослободилачког покрета проливу властито турске царевине који је, за нејуну годину дана, обухватио све крајеве и области Јужнословенског становништва на Балканском полуострву... Гођово у средини ових збивања стоји територија западног дела Ситаре Србије између Увца и Таре, Дрине и Ибра која је била најпримитивније великог народног устанка..." пише академик Владимир Стојанчевић у Предговору за књижу Вукомана Шалићуровића: Устанак у западном делу Ситаре Србије 1875-1878. ("Вести" Ужиче, 1976. год).

Аутор у Уводу књиже која, иначе, најкомплиментније обрађује ове догађаје пише: "Три године трајале су пушке и севали јатагани од Таре до Увца и од Дрине до Ибра. Гинули су устаници и турска војска. Видари су видели устаничке и башибозучке ране. Ситрадала је нејач Срба и Муслимана. Пламен је лизао кубета ирква и минарета џамија. У ођу су завршавали живојни век ханови, карауле, криле и касаве. Горели су чардаци ађа и беђова, брвнаре, илетири и савардаци српске раје и муслиманске фукаре. Устали народ борио се за слободу. А слобода се увек плаћа крвљу и разарањем имовине и добара..."

На стогодишњицу Бабинске буне, 1975. године, аутор поменути књиже, Вукоман Шалићуровић, доворећи у Бабинама је рекао:

"Као рејко које бунитовно село у овом крају, Бабине су и прве зајочеле устанак 1875. године, бабинску буну која је захватила цео крај од Таре до Увца. Пушке Вука Плесковића и Ферасима Лојанице, у освић зоре 12. августа 1875. године, ођласиле су устанак љалећи хан на Јабуци и прођонећи турске зајтије... Поносни, горди, храбри, одважни и смели, знајући своју прошлост и улођу коју су имали у њој, љланици Бабина нису никад дозволили да им ко удари на понос и образ. Неђујући своје обичаје и националну свест, уз џусле и усмено предађе, давали су оштор свакоме ко је покушао да удари на њихове велике породичне задруже и њихов образ и иметак. Вођети сеоским љрвацима и љаметарима, оружјем су се бранили а џуслама челичили и неђовали јунаштво и храброст. То их је карактерисало од почетка".

Поводом 130 година од Бабинске буне уредништво "Савиндана" објављује, раније љубликоване биографиче Јеђта Појовића (Босанска вила и Глас цркве), као и љрилође наших сарадника из Ужича и Бајине Башите који су специјално написани за ову љрилику и који, уђлавно, љређирају љериод љосле Бабинске разуре односно доворе о расељавању становништва са љодручја устанка и насељавању љо дрничним љределима ондашње Кнежевине Србије.

1875 - 2005

Сто тридесет година од Бабинске буне

ЈЕВТА Ф. ПОПОВИЋ

Прота пријеполски, војвода усџаишки

Обично се вели да је скромност врлина. Она је заиста врлина, ако се у томе не претерује. Претерана скромност је махна и то теже врсте; она није од штете по друштво, она штети онога, који је тих особина. Ови што трпе, не воде рачуна о себи, па их друштво заборавља и прелази преко њих још за живота. Има случајева да се овакви људи за живота не даду ни чути ни саслушати, па чак занеме и онда када се растају с овим светом; они мисле и цене да све што су урадили, урадили су по дужности; не мисле да је неопростави грех не изнети на јавност важне радње ради васпитања потоњих генерација.

Један од таквих претерано скромних радника свога доба био је прота Јевта Ф. Поповић, знаменити национални радник свога доба, чувени усџаишки војвода из 1875. год. творац покрета у Санџаку, позната под именом Бабинска Разура У свом дугом животу ретко када у говору навраћао се на ове догађаје. Кад би га ко нагнао да прича, тада би с очима пуним суза и с јецањем, причао доста живо, верно и у вези, али би увек додао да су то биле велике жртве, а ништа се није добило. Доста пријатеља би саветовало проту да опише те догађаје, пошто је био способан и доста писмен. Увек би додао да се неће да самохвалише и подиже патњама својих верних војника. Ни својој деци није дао да бележе ове догађаје, а и жена га је слушала, па не радо причала о својим невољама и преживелим догађајима.

Прота Јевта родио се у селу Бабинама, 3 часа на запад од Пријеполја у почетку марта 1820. године. Отац му је био већ у то доба истакнути национални радник прота Филип Поповић. Он је у то доба био врло виђена личност у Пријеполју, Пљевљима и Србији, а знали су га и у Русији, коју је у младости посетио. Протина породица дошла је у Бабине из села Борица у Вранешима, где је и тамо била свештеничка. Тамо се звала Кувелје и дошла је у Буђановце и ту се 1707. год. настанила. Овај крај Бабана од тада се прозове Крајеви, па се тако и данас зове.

Прота Филип је имао четири сина: Николу, Новака, Јевту и Јосифа. Све их је собом лично, уз многу другу децу, у себи подигнутог конаку код своје цркве у Сељанима, научио првим основима писмености, па им је доцније довео и учитеља из Србије, који их је научио другим потребним знањима. У томе је прота Филип још 1832. год. у својем конаку отворио основну школу, која на истом месту радила је све до ослобођења, када се одавде преместила у своју новоизддану школску

зграду у Сељашници. Свога првенца Николу прота је послао у Русију, Новка вратио кући на имање, а Јевту и Јосифа послао је у Београд у тако звану "Странску Богословију", коју су они после двогодишњег школовања завршили 1842. године и вратили се у Бабине, где их је отац одмах оженио и запопио. Ускоро за њима дошао је и Никола из Русије, па је отац и њега оженио, запопио и код себе задржао, где је њему предао управу над кућом. Сва три сина прота Филип оженио је из првих сеоских и варошких домова, а сина Јевту оженио је из куће Радовића у Крњачи, општине бучевске.

Доласком попа Николе из Русије и примањем кућне управе кућа Поповића искаче на велику висину. Попови ове куће служе Пријеполје и сва православна села данашњег милешевског среза и нешто прибојског. У кући је владао примеран ред, она се нагло подизала и задобијала глас у околини и по Србији. И ако је кућа била под чифликом, била у својини пљеваљских ага Селимановића, ипак је у то доба куповинама дошла до својих имања у: Буђановцима, Г. Д. Брезовици, Плујинама и Чемерници. Кућа је поглавито живела од стоке и од свештеничких прихода. Од стоке држали су: овце, козе, говеда, коње и нешто свиња. Од све стоке највише се држало оваца, држало се преко 1000 музовних брава и преко 300 угича и овнова. Сваке се године од свога домазлука товило по 250 овнова и на то се набројавало по 100 од својих сељака и све се ово извозило за Скопље и Солун. Лично браћа Новко и Јевта гонили су овнове и продавали, па би отуда набавили све што им је требало за годину дана. Говеда су била многа, никада мање није било од 25-30 музовних крава из познате полимске расе, која је и данас на гласу око Ужица и по Санџаку. Сир, масло, кајмак, а у раније доба и качкавал продавали су у Скопљу, Пљевљима и Сарајеву. Коња је било доста, биле су то праве ергеле брдских коња, добрих за јахање и товаре. И данас се сељак овога краја служи коњем за све своје потребе, па је тако било и онда. Тада је кућа Поповића имала најмање 5-6 седланика, стално држаних у шталама, а двапут толико товарних. Кућа је имала нешто свиња, али се оне мало држале и колико за госте и празнике, иначе се кућа служила маслом и кајмаком.

Кућа Поповића је била мала чаршија. Било је равно 4 куће, не зна се која је лепша од које, све од дрвета, даском покривене и изнутра као и турске куће намештене. Око њих биле су многе зграде за жито, смок, стоку и успрему. Кућа је била тако удешена,

да је могла гостити владике, виђене чиновнике, трговце и странце. О гозбама и дочецима причало се на све стране.

Кад се кућа прота Филипа нагло подизала и кад се осетио велики утицај ове куће у околини и Србији, поп Никола, којег је владика уз брата Јевту 1852. године произвео за протодјереја у толачкој цркви, реши се да оде у Русију и да тамо преко професора и познаника изради мало помоћи црквама у Пријеполју, Милешевцима, Тоцима и Сељанима. Тамо се прота Никола задржао пуне две године и отуда донео пуно разних црквених потреба. Отац Филип и син Никола узму те поклоне и разделе црквама. Ово падне у очи Турцима из Пријеполја и они најме неке Турке, те их оба, у повратку из цркве у Сељанима, из заседе побију. Прота Јевта сада постаје старешина куће Поповића, налази оца и брата и оба преноси у Сељане и сахрањује оца с десне а брата с леве стране улаза у цркву.

Ова погибија имала је великог потреса у кући. Иако се прота Јевта трудио да све ово заташка и смири, његов млађи, борбени брат поп Јосиф није се дао умирити. Са својим слугама, којих је кућа Поповића много држала, нашао је убице и оба их убио па се после изгубио. Дошао је кући, јавио брату, узео од њега 200 дуката и отишао у Зупце и придружио се устанку Луке Вукајловића. Уз Луку Вукајловића остао је све до 1862. године кад је с њиме дошао у Београд, од њега се растао, јавио се митрополиту, који га је добро знао, те га овај упути с писмом у Карановац владици, да га постави за свештеника, негде око Ужица.

После смрти очеве и братовљеве и после бекства попа Јосифа у одметнике прота Јевта остао је у кући сам с братом Новаком и пуном кућом чељади. Прота Јевта је тада постао прота у Пријеполју, опслуживо је цркве у Тоцима и Сељанима. Да би могао одговорати свештеничким и кућним дужностима, он је већ последњих шестих година школовао у Београду Новаковог сина Михаила и одмах га запопио. Кући је највећу пажњу поклањао, стално је дизао, имања прибављао, земљорадњу увео и гледао да му све буде напредно. Како су Бабине на кречњачком и безводном терену, како су Крајеви стално у вртаћама и без воде, он се реши 1864. године да нађе воду. По препорукама и писаним описима свога брата Јосифа он подигне чатрњу испред куће, онаку каку је поп Јосиф виђао у приморју, да би у њу хватао кишницу и снежницу. Подигао је, али је видео да опет нема воде ни за пиће

ни за друге потребе, колико треба његовој кући. Зато се он 1865. године реши да јабучке изворе, који понире у један содом под Јастребовцем похвата и цевима спроведе у своје Крајеве. Помоћу, у Пљевљима унајмљених, Примораца похвата јабучке изворе и лучевим цевима кроз кланац Бразду доведе у Крајеве, уведе у куће, зграде, баре и баште. Чатрља је и данас у животу, али му је водовод уништен.

Велики догађаји из 1875. године затекли су на челу куће Поповића проту Јевту и поред њега синовца попа Михајла. Баш тих година спремао је прота Јевта да школује свога првенца Гаврила који је већ био у Ужицу у Гимназији. У том времену живели су као емигранти у Ужицу, у Санцаку добро познате и на гласу усташке војводе: поп Жарко Љешевић, Јован Глушчевић и Маринко Леовац. Они су раније по Санцаку дизали устанке и после доживљених неуспеха бежали су у Србију и тамо остајали и живели од оне мале помоћи коју им је Србија давала.

Ова три позната усташа, добри познаваоци куће Поповића и самог проте Јевта, знали су да поред на устанак готовог игумана Прокопија Бујише, старешине манастира Бање, код Прибоја нико не може повући народне масе до прота Јевто.

Отуда и духовни покретач архимандрит Нићифор Дучић који је тада био у Србији, много је полагао на Јевту и његовог синовца Михаила. А још кад је придобио и протиног брата попа Јосифа на устанак, онда се већ видео готов устанак.

Прота Јевта добијао је многа писма и многе поруке да диже устанак, али је стално оклевао и колебао се. А кад му је брат Јосиф очу Петровдана, послао два позната сељака с писмима и препорукама да се устаје и кад му је извео да су Србија и Црна Гора за устанак, да устанак постоји у Херцеговини само се чека још на њега, тада је задржао оба сељака, скрио их у своју колебу на Буђановцима и почео да ради.

Лицем на Св. Прокопа, 8. јула 1875. године у протиној се кући нашло равно четрдесет првих људи из Бабина, Звезда, Јабучке, Сељана, Чадиња, Душманића, Крњаче, Тоци, Врбова, Кучина, Ђурашића, Џурова, Мажића и др. села. Кад су ручали и поједну између себе поређали Прота Јевта довео им је с Буђановца заточенике, прочитао им писма: Дучићева, поп Жаркова и поп Јосифова, извео им све што је знао и пропустио свог борбеног синовца попа Михаила да говори о буни. Цео дан и целу ноћ и сутрадан до подне говорило се и разговарало и једногласно буде решено да се устаје. Тада су се сви између себе изљубили и заверили да, устају и да никоме не казују. Ту их је на јеванђељу собом лично, и себе и све њих, заклео прота

Јевта. Тек су се после чина разишли и весело растурили да раде.

Прота Јевта и поп Михаило одмах сутрадан напишу писма за попа Јосифа, предају њиховим повереницима, снабду их храном и новцем и преко својих поузданика пребаце у Србију. Са србијанске стране тек је сада настала јурњава. Поп Јосиф се прихвати да преко одређених повереника пребаци оружје и да га склони у манастир Бању под заштиту два осведочена пријатеља покрете: игумана Бујише и његовог честитог и одважног сабрата Гедеона Марића. Већ пред крај јула пребачено буде оружје с цebaном и осталим ратним потребама, а тада нађу се на тој страни на челу већ комбинованих чета поп Жарко и поп Јосиф. Већ озго од Бабина су поселе чете попа Михаила, проте Јевте и придружиле се четама игумана Бујише и других усташких вођа. Командири чета нашли су се у Бањи, где их је манастир снабдевао својом и примљеном храном из Србије.

Већ су Турци чули и сазнали за овај покрет, те брже боље позову Пљевљаке, прикупе околне одреде војске и готово пре поласка из Бање нађу се у близини Нове Вароши, да чувају упад у варош долином Лима и Бистрице, као и старом џаџом којом се ишло из Босне за Сјеницу и даље. У команди над устаницима није било јединства, није било никаквог плана ни идеја. Све се свршавало на разговорима, којима се никад није могао предвидети крај. Кад је надвладало после три дана задржавања у манастиру мишљење попа Жарка да се преко Кратова, старом џаџом иде на Нову Варош, где уз пут да се растерају Турци Кратовци, решило се да тако буде. Једва једанпут се пошло и ударило на Кратово, где су их Кратовци добро спремљени напали. Кратовци су били савладани, куће им опљачкане и попаљене а чељад послана унапред за Нову Варош.

Опијени овом ситном победом устаници уместо да иду напред, застану и провеселе се, докле зато време Турци заузму Мангуру и поседну све кланце. Једва у зло доба после једнодневнег весеља крену се напред и без патрола и осматрања западну у заседе и унакрсну ватру, где их много погине. У првим редовима пао је поп Михаило, синовац проте Јевте. Њему су Турци Пријеполци одсекли главу, однели у Пријеполце, натакли на колац и дуго држали пред ућуматом. Тек после три месеца пријатељи проте Јевте нашли су његово тело, добили главу и сахранили у порти цркве у Сељанима. Уз попа Михаила пало је много устаника, а много их било лакше и теже рањених, који су били спроведени преко Увца у Србију на лечење. На Мангури се водила четвородневна битка, али изалуд. Турци добијају појачање из Сјенице и Сарајева, а устаници врате се натраг и

преко Рутоши сађу на Увац и пребаце се у Србију. На овај се начин завршила ова буна. Кад су Турци претерали устанике у Србију, где су ови успели да своје породице и мал пребаце, Турци се врате натраг, добу у Бабине и цело село, нарочито протину кућу запале и до темеља поруше. Ова се разура догодила 10. августа 1875. године и позната именом Бабинска Разура.

Прота се са свима својим устаницима, њиховим породицама и малом задржао у Ужицу и селима око њега, Ту их је држава прихватила, помогла и дала им одела, хране и склоништа. Они су остали у Србији не само те зиме, него их видимо да 1876. године под командом војводе Проте Јевте излазе на Јавор и учествују у свима борбама. Доста их оставило своје кости на Калипољу и под Јавором, па је и сам њихов војвода тешко рањен морао отићи да тражи лека. Прота Јевта ударен је у груди, а куршум изашао с леђа, те му се то знало до смрти, пошто је морао говорити с предахом. Уз проту је био и његов брат Новко, који је остао у рату све до 1878. године када се по објављеној амнестији са затеченим друговима вратио у Бабине на своје старо згариште. Турске власти тога доба осудиле су на смрт проту Јевту, његово имање конфисковали у корист државе, и њега до смрти нису амнистисали.

Прота по изласку из болнице у почетку 1878. године нашао се у Ужицу, где су му биле породице његове, погинулих: брата Николе и синовца попа Михаила. Све је ово требало издржати. Пријатељи, видећи га још не излечена, молили су га да остане у Ужицу а да живи од помоћи, коју ће му држава доделити. Ту помоћ добију породице његовог брата и синовца, а за себе и своје одбије. Како све дотле жену није био превео, већ је јула 1875. године као болесницу с малим дететом оставио код пријатеља у Тоцима, успе да му је пријатељи пошљу за Ужице. Тада је потражио парохију око Ваљева, где добије Драчић и ту се привремено настани. Из Драчића 1883. године пређе на грачаничку парохију више Ваљева и ту 1885. године у селу Стублу купи нешто земље и подигне кућу, где склони жену с малом децом. Још из Драчића послао је своју децу по школама, а са Стубла још више ово појачао. Тада је морао синове школовати, кћери удавати, а и сину Николи, коме је наменуо да буде земљоделац, земље куповати. За чудо како је овај скромни и скоро заборављена свештеник све успео. Један му је син већ био чиновник, други Филип спремао се да буде официр, трећи да буде поп. Прва му кћи оде за доброг сељака, друга и трећа удадоше се у Ваљево. И кад му син Василије сврши 1890. године богословију, одмах га је оженио и запопио, довео у Грачаницу,

УЖИЧКИ ОКРУГ И БАБИНСКА БУНА

а он прешао у Ђелије, где је остао до смрти. У друштву са сином Николом успео је да му кућа дође до доста имања и да буде пуна, да буде права домаћинска кућа. Не само да је испунио родитељску дужност, не само да се одужио сину Николи, већ је доживео да се одужи свима пријатељима по Пријеполу, Пљевима и Ужицу, од којих је био узео на своје "конте" 1200 дуката за ратне потребе и издржавање својих четника. Ко би га видео тада, када је одуживао ове "конте", видео би га радосна и весела.

Већ пред крај свога дугог живота прота Јевта на његовом Стублу представљао је једног завидног домаћина. У кући му је био примеран живот, имало је свега. Да му се не деси прерана смрт сина официра Филипа, још би живео, али синовљева смрт, па смрт снаха, унучади, потресла га је, те овај бабински столетни храст не дочека велике догађаје из 1912. године, не дочека ослобођење својих Бабина.

Било нас је подоста на ручку код проте Јевте јула 1911. године. Међу осталима и пок. Јован Цвијић који се беше много интересовао за проту, пошто је био старац његовог доброг друга Михаила Р. Живковића, директора гимназије из Ужица. Усред ручка после дужих причања запитаће Цвијић проту, што би највише желео у овим старим данима. Прота му је одједанпут одговорио овим речима, које су ми и данас урезане у памети: "Дијете, најволео бих доживети да моје Бабине дођу у Србију, да одем и да их видим и да у оном камену и кости оставим".

Није ово доживео. Умро је у половини маја 1912. године баш на темељу великих догађаја, у својој 92. години живота. Наредио је, а синови су га послушали, да се сахрани код цркве у Ђелијама поред гроба знаменитог Илије Бирчанина. Ожаљен је и испраћен с почастима вишег официра, с многим говорима и декларацијама, које није подносио за живота. Иза себе оставио је у животу три сина и три кћери, од којих су данас у животу син Гавра и две кћери, а други погинули. За то време Гаврова, Филипова и Николина деца изашла су на површину и великог су положаја.

У току протиног дугог живота његови знанци из Ваљева сећали су га се увек и израђивали, да поред сребрне ратне споменице добије и ова одличја: Таковски Крст и орден Св. Саве. Докле му је био син Филип у животу, радо би се дао видети при разним манифестацијама ваљевског гарнизона у војводском оделу с протојерејским златним крстом, који му је остао од његових предака.

Љуб. Павловић

(Глас цркве, полуслужбени орган Епархије шабачке бр. 10-12, 1928.)

Устанак у околини Невесиња, који је букнуо јула 1875. године, изазвао је општу узбуну у народу. После прве варнице избио је на више места по Херцеговини, у Босни и осталим деловима Балкана. На прве вести о "невесињској пушци" дошло је до локалних буна у више центара горње и доње Херцеговине и Босни где је главни центар била Босанска крајина. Једна таква буна почела је у августу у околини Пријеполја, Нове Вароши и Прибоја. Њен центар био је у Бабинама, планинском селу на левој обали Лима.

Будући да је српски народ у Босни и Херцеговини углавном чинило сељаштво то је до половине 19. века сељаштво било носилац националноослободилачких тежњи. Устанци и буне имају преваходно аграрни, антифеудални карактер. Од средине 19. века, како уочава Васа Чубриловић, уочљиво је настојање грађанског слоја да се обједине са сељачким покретима у националноослободилачким напорима целог српског народа.

Босанско-херцеговачки устанак 1875. године започет је као аграрна побуна угњетеног народа, али је потом добио национално-политичка обележја. Устаници су рачунали на материјалну помоћ и војна појачања из Србије. Велике силе су се противиле мешању Србије у устанак, а њени државници страховали су да ће то великим силама бити прилика да се умешају и прошире свој утицај на овим просторима. Мада је кнез Милан Обреновић био колебаљив, јер се бојао да би мешање и помоћ устаницима могла Србију увући у рат са Турским царством, вести о устанку изазвале су велику заинтересованост српске владе. Упркос саветима великих сила, влада тајно и јавно помаже устанак. У томе је имала велику подршку јавног мњења. И Црна Гора помаже устанике у Херцеговини, настојећи да оствари своје циљеве, сматрајући то подручје природним правцем свога проширења. Било је приметно ривалство између династија у Црној Гори и Србији око Херцеговине што се неповољно одражавало на устаничке покрете.

Вести које су, почетком лета, стизале у Србију о страдању српског живља и устаничким акцијама у Босни и Херцеговини изазивале су узнемиреност и ратоворно расположење. По Србији су се оснивали Одбори за прикупљање помоћи, окупљани су добровољци и образоване чете за одлазак у побуњене крајеве. У Београду је формиран Главни одбор

за помагање устанку састављен од лица избеглих из Босне и Херцеговине и истакнутих националних радника. Његов задатак је био "ширење устанка у Босни и старој Србији, као и опште у областима које ватра устанка још није била захватила". Српска влада је разним видовима помагала устанак, а пре свега давала оружје и новац добровољцима и старала се да их што организованије пошаље на границу. Из Србије је ширена пропаганда у корист устаника. Народна скупштина је 9. септембра 1875. године усвојила такозване "тајне одлуке" у којим се изјаснила "да се јавно држи неутралности, а тајно помаже устанике". Из опрезности да се земља не изложи великој опасности, односно, да не изазове рат са Турцима пре времена, а и због појачаног притиска великих сила и захтева да се не меша у догађаје у Босни и Херцеговини, активности око устанка биле су тајне.

Српска влада је придавала изузетан значај Ужичком округу као граничној територији јер су се устаничка збивања иза границе директно одражавала на ужичко подручје у политичком, економском и војном погледу у демографским кретањима. Новопазарски санџак је за Турску представљао осетљиво подручје које је повезивало Босну са Цариградом, па су га Турци упорно бранили.

На Дрину је упућен генерал Ранко Алимпић и постављен за главног команданта свих војних снага према Новопазарском санџаку и дринској граници. Имао је широка овлашћења - за јавност да чува мир на граници и према Ужичком округу, а тајно да поправи стање у пограничној народној војсци, прикупља добровољце и пребацује их у Босну, као и да устаницима притекне у помоћ. И заиста његовим старањем, уз помоћ локалних органа власти, стање се у народној војсци и на терену увелико поправило.

Мада је у ужичком крају 1875. почела мирно, већ с пролећа, чим су минули снегови, пораст избеглица из околних заграничних села, из нововарошког краја, из лимске долине, од Сјенице, из вишеградског краја... наговештавао је да се тамо нешто дешава. Напуштајући своја огњишта, бегунци су, крећући се по беспућима, стизали на границу пред изненађене стражаре на караулама. Одатле су једни ишли по златарским, рачанским, ужичким и моравичким селима и у Ужице, други су упућивани по унутрашњости земље - према Чачку, Ваљеву, Горњем Милановцу, Лозници и Шапцу. Кад је почео устанак таласи

појачања из Сјенице и Новог Пазара, па и поред подршке из Србије и Црне Горе, устаници нису могли да зауставе њихово напредовање. На Побигенику је дошло до тешког обрачуна између турске војске и устаника. Турске јединице Дервиш-паше успеле су да заузму шанац устаника и да их принуде на повлачење. Надмоћнија турска војска задобијала је превагу на бојиштима. Иако је са српске стране долазила помоћ, колико год је могла да остане непримењена, уз званично уверавање о немешању побуњени Срби и добровољци нису били у стању да се успешно одупру јачој сили.

Првих дана септембра Бабинска буна почела је да улази у кризу и да слаби. Уследиле су одлучујуће борбе устаничких јединица и добровољаца са турском регуларном војском која је наступала према побуњеним Бабинама од Пљеваља, Савиног лакта и Сељана и од Пријепоља. Турска колона од Пријепоља разбијена је у борбама на Стоцу, али покушај устаника да непријатеља зауставе на Јабучи није успео, па је турска колона ишла од Сељана и Савиног лакта и ушла у Бабине. Српске снаге се повлаче ка Лиму и са бројним избеглим народом на Малишиној караули прелазе границу Србије и долазе у ужички крај.

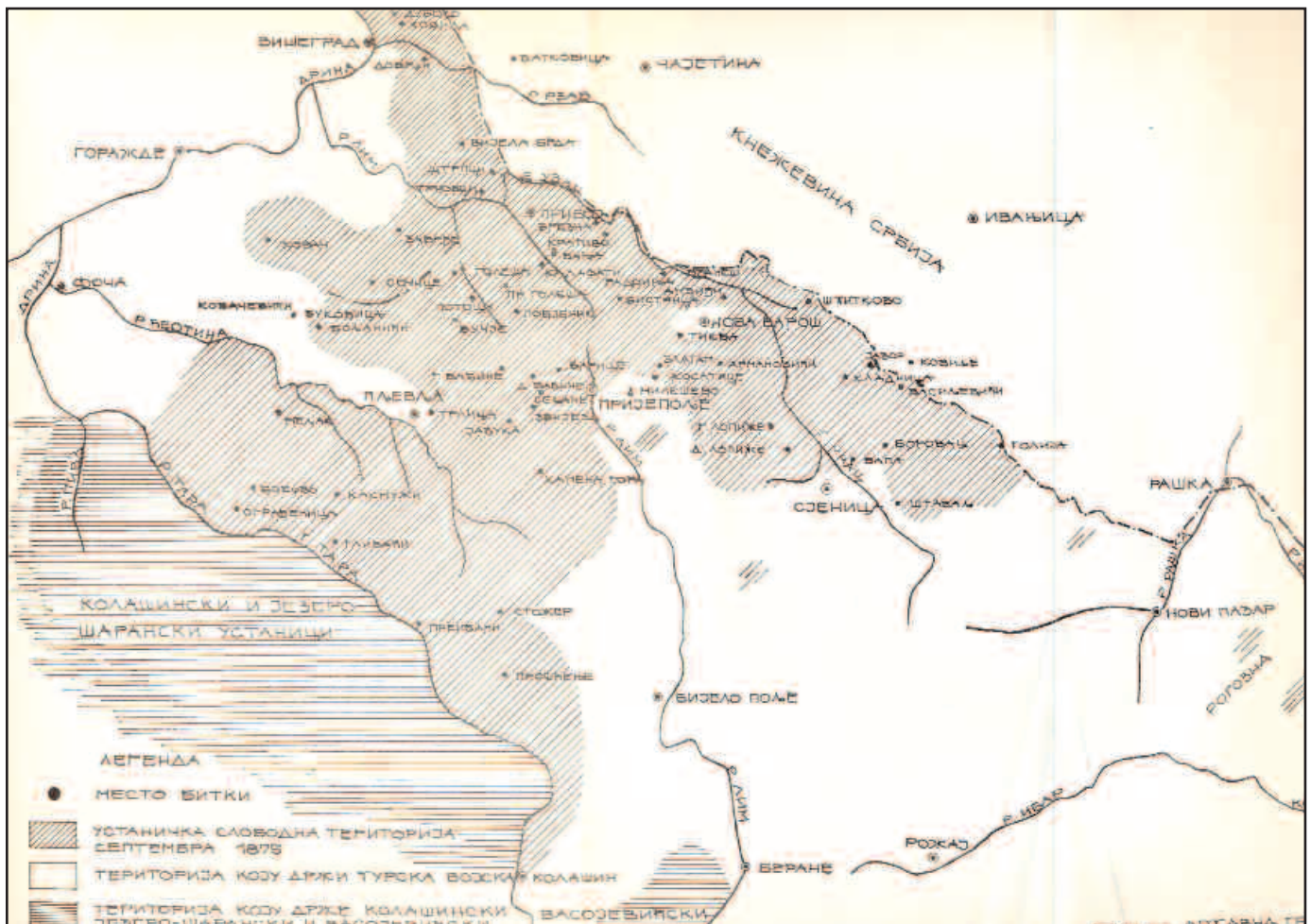
Кад су се добровољци, разбијени од турских јединица, под командом Жарка Љешевића вратили у Србију, прикупили су се у Вранешком пољу на Златибору. Од њих је организовано десет добровољачких чета. У њих су ступале и избеглице из Босне и Херцеговине и Црне Горе. Расположење је било да поново пређу границу и наставе са активностима. Међутим у Босни и Херцеговини се ситуација погоршавала а српска влада је процењивала скори слом устанка па је, да се Турској не замери, приступила расформирању добровољачких јединица. Њени припадници су се развили - неки су отишли својим раније добеглим породицама, други су примљени у сталну војну службу у српској војсци.

* * *

Догађаји у Босни и Херцеговини 1875.г. вишеструко су се одразили на живот у Ужичком округу. За време трајања Бабинске буне погранични срезови су били скоро у ванредном стању, мада оно није било заведено. Оно што се догађало иза границе захтевало је опрезност српске стране - и војске и власти. По избијању буне, српски обавештајци од Бајине Баште који су били у заграничним пределима, али и путници и извештаји из

Мокрогорског карантина јављали су да друмом за Сарајево пролазе војне јединице и товари муниције и да су Турци били веома узнемирени. Уз то јачали су своје јединице уз границе. Кад се прочуло да и српска војска појачава своје снаге на граници у већој мери него иначе, многи Турци и муслимани из дринске и лимске долине повлачили су се дубље у Босну. И српска села била су у страху, посебно кад су турски војници ишли ноћу поред границе ради контроле државне међе. Примећивано је да су тамошње Србе гонили да патролирају са њиховим стражарима. Напетост са обе стране границе расла је са све чешћим појављивањем устаника у њеној близини и при преласку добровољаца из Србије на побуњено подручје. С развојем устаничке борбе, учестале су жалбе Турске да из Србије прелазе "хајдучке чете" и појединци који народ буне и дижу на оружје.

Како су устаници све учесталије наступали и поред границе после ватре отворене на турске војнике код карауле Одвраћенице, турска Порта је чак упутила упозорење српској власти. С друге стране Турци су вршили покрете иза границе и изазивали узнемиреност код Срба у ужичком крају. Кад се наспрам Бајине Баште показала група наоружаних

Устаничка ослобођена територија 1875

Турака, власти рачанског среза затражиле су одобрење да се подигне чета народне војске ради одбране ако покушају да пређу преко Дрине. Њиховом захтеву је удовољено. Половином августа из Бајине Баште је јављено да из вишеградског кадилука одлази према Сјеници велики број наоружаних башибозука. А из Ивањице је стигла вест да је у Сјеницу пристигло доста пешака и коњаника и да турске власти по селима на том крају деле својим присталицама оружје. То је изазвало узнемиреност код српског становништва са обе стране границе. Министарство унутрашњих дела наредило је Окружном начелству у Ужицу да будно прате шта се дешава и да о свему извештавају. После насртаја Турака на црквени сабор у Буковику, у моравичком крају сакупила се народна војска и примакла се ближе граници.

Инцидентна и мањих сукоба у другој половини августа било је и поред Дрине. Тада је спречен упад турских војника у рачански срез. Узбуну на српској страни изазвала је и појава турске војске наспрам Рогачице, на левој обали Дрине. Ту су почели копати ровове, а стигло им је и војно појачање.

И каснији догађаји показали су да су Турци упоредо са борбом против устаника, повлачили своје снаге према граници са Србијом. Мада јачих напада није било, у септембру је забележено више сукоба између две стране. У Сјеништима су турски војници пуцали на караулу и сеоске куће, а код Мокре Горе су прешли границу, упали у село и убили једног стражара и војника. Због настале неизвесности, из Министарства унутрашњих дела наређено је да се из Мокрогорског карантина однесу службене књиге, новац, ђумручки и карантински, у Ужице и депонује при Начелству. Турци су упали и у рачански срез и попалили неке грађевине. Напали су и волујачку караулу. Око стотину војника извршило је напад на караулу у Кокином броду. Нападнута је и караула у Трудову, али су Турци одбијени.

Из извештаја среских начелства пограничних срезова - рачанског, Златиборског, ариљског и моравичког у току септембра 1875. године види се да су се они налазили у некој врсти ванредног стања због сталног узнемиравања и неизвесности на граници. Из Ивањице је јављено начелнику Ужичког округа да иза границе постоји посебан одбор турске војске за узнемиравање, а да ће ускоро стићи и други од Нове Вароши, који ће, како се наводи, напасти српске страже. Начелник среза златиборског жали се 20. септембра "да је погранични народ сав на граници и по заповести војске... исту чува од нападања". Због тога се није могао прикупити ђурђевски данак, нити је имало дово-

љно људи за пољске радове око сетве, вајкао се овај срески званичник. Неколико дана касније турска заседа отворила је ватру на стражу у близини јаворске карауле, а на караулу Преко брдо око три стотине нападача, међу којим је, изгледа било и војника. Гранични стражари им се нису могли успешно супротставити па су Турци спалили караулу. Због тога је из моравичког среза затражено да се повећа број стражара тако што би свака караула имала по 30 војника.

Извори су забележили да су турски напади границе и даље настављени. У ноћи између 4 и 5. октобра опкољена је караула на Вучјој пољани и спаљена са више кућа. Дан касније спаљена је караула и на Радешковини. Потом је извршен упад у Сјеништа, али је народна војска одбила нападаче. Вести о тим нападима објављене су у "Старом ослобођењу": "Турци пређоше границу. Запалише караулу Радешку. Јуче су на Сјеништима тукли Ужичани другој класе. Турци у оба случаја виђоше како Срби бране своја огњишта..."

Следећи напад био је на караулу код Ступске чесме у коме је учествовало више од 200 људи. Српским стражарима је притекла у помоћ народна војска па су одбијени. Запажено је да су у октобру у овим сукобима учествовали и припадници редовне турске војске. Код села Рутоши и наспрам Бање око 250 њихових војника вршили су нападе. Сличних инцидентна било је и на другим местима. Српски начелници из Чајетине и Ивањице писали су окружном начелнику да се с оне стране границе шире вести да ће Турци ударити на Стари Влак и "заузети докле је била пређашња граница".

Крајем октобра и у новембру појачана је активност и поред Дрине. На више места на дринској обали Турци су копали шанчеве, правили логоре и појачавали карауле. Примећено је да су наспрам Бесеровине правили земљани насип, а да дуж суве границе турска војска, приспела из Вишеграда, гради колибе за смештај и камена утврђења. Половином новембра дошло је до оштре борбе код раније спаљене карауле Радешковине и до више турских упада преко границе у Заовине и друга села.

Извештена о овим сукобима, српска влада је упућивала протесне ноте у Цариград и Зворник са захтевима да се престане са нападима и угрожавањем границе. Поред тога, предузимане су и друге мере ради заштите на овом простору. Послате су веће снаге на границу, појачане посаде на караулама, народна војска била је приправнија да наступи у случају турског упада. Треба рећи да су с оне стране границе деловали побуњеници који су некад нападали и спаљивали турске карауле.

При крају 1875. године настало је привремено затишје. И поред трзавица и помињаних сукоба, живот је текао мирније. Логори турске војске помакли су се даље од границе у зимовнике. Српска народна војска пуштена је кућама, а на караулама остала су само ојачања. То је потрајало до топлијих пролетњих дана 1876. године када су опет учестали турски напади и инциденти.

Босанско-херцеговачки устанак појачао је борбено расположење српског народа. Под утицајем јавног мњења и у Србији и у Црној Гори појачане су војне, економске и политичке припреме за ослободилачки рат. Непосредни циљ био је ослобођење српског народа у европској Турској. Зато је требало објединити како устаничке тако и снаге Србије и Црне Горе.

Кад су на пролеће 1876. године односи у међународној политици постали заопштенији, у Србији су почеле припреме за одбрану на граници, врше се оправке путева на правцу Ужице-Јавор и на другим правцима, граде се пољске пекарње за војску и други објекти, прикупљају се и раде ратни планови и болнице... Војне припреме и покрети последњих дана маја и почетком јуна наговештавали су тешке дане и важне догађаје. Ускоро су у Кашиће, испод Јавора почеле пристизати војне јединице - Већ 10. јуна 1876. године издато је наређење за мобилизацију у целој земљи. На ову страну почела је долазити стајаћа војска и бригаде народне војске из суседних округа-чачанског, рудничког, шабачког и мање јединице из других крајева. Војска је распоређивана према граници, од Дрине, преко Шаргана и Златибора, до Голије и даље на Рашку. Српска влада је издала више уредби о укидању мирнодопских и увођењу ратних прописа који би се примењивали "кад томе буде време". Убрзо је изашла и прокламација кнеза Милана Обреновића о проглашењу рата Турској. У њој се говорило о устаничкој борби у Босни и Херцеговини, самоодбрани тамошњег народа "од нечувеног насиља", о угрожавању Србије од стране Турске. Народ је позван у борбу "за правду, ред и безбедност", јер је рат против Отоманског царства "постао неизбежан". Неколико дана касније Србија и Црна Гора ушле су у рат против Турске. Убрзо су почела непријатељства српским ударом на главном положају-јаворском, кад је нападно турско утврђење калипоље. Тако су отпочели ратови за ослобођење и независност 1876-1878. године. У ужичком крају ово војевање познато је као Јаворски рат.

Др Живојин Марковић

СЕОБА У УЖИЧКИ КРАЈ ПОСЛЕ БАБИНСКЕ БУНЕ

Бабинска буна (1875) изазвала је обимно кретање становништва из предела неуспелог устанка у правцу слободне Србије. Био је то велики егзодус, још једна велика сеоба изазвана је принудом.

Природно је да свако воли место и крај у коме се родио и одрастао, јер је ту његово биће срасло са камењем и дрвећем, са потоцима, бреговима и долинама, са њивама, ливадама, воћњацима и шумама и, изнад свега, с људима, својим сродницима и суседима. Зато се родни крај тешко напушта. Мора да наиђе велика невоља да читаве заједнице крену у сеобу.

Сви који су свој родни крај напустили после устанка зачетог у Бабинама кажу да су побегли од турског зулума. Најдубљи корен сеобе је, дакле, садржан у речима турски и зулум..

Да би се ова појава боље разумела ваља нагласити да у то време у Полимљу, као и у другим крајевима где живе Срби, а власт држе Турци, готово и нема правих Турака. Све што се зове турско у ствари је део словенског живља које је исламизовано. То су, значи, превреници, конвертите, или, како их народ зове: потурчењаци.

Конвертит је својој старој етничкој средини окренуо леђа, а нова, исламска средина му још дуго не верује, све док нечим крупним не докаже да је прекинуо са старом средином, да је напустио свој српски род и да је спреман да ради на његовом уништењу. Није случајно настала питалица. "Пошто би се, Влаше, потурчио? - Нипошто, мањ заинаат!" Из ината, али и због повластица које очекује, конвертит уз ислам прихвата и друга етничка обележја, јер га нова средина без тога не прима. Он сад мора стално да се потврђује, чинећи својим природним сународницима претње, разне пакости и насиље. Тако се све више удаљава од своје природне основе. После извесног времена он ће за себе рећи да је Турчин, иако "турски не зна ни бекнути" - како пише стари хроничар Миладин Радовић.

У тој распамећености, том однарођивању зацари се мржња, пакост и злоба. Конвертите припадају онима који имају власт и чине све и свашта, не бојећи се казне ни осуде. И зато они тиранису, убијају, отимају, пљачкају и силују.

Љвља се несносно насиље, које се, по турски зове зулум. Од тог зулума непрегледне колоне ојађених каура, влаха, нев-ерника траже услове за минималан људски опстанак, беже у Србију.

Кад крене у сеобу, тај човек, тај део народа је бегунац, исељеник, емигрант. Народ то зове простије - бежанија. Док путује, тражећи ново место насељења, он је мигрант, бегајући народ, избеглица. Кад се негде заустави и заснује станиште,

он је усељеник, досељеник, дошљак, имигрант.

Највећи талас досељеника, из предела захваћеног буном, тада је стигао у Ужице и насеља око Ужица. То је сасвим природно, јер им је ужички крај био најближи део слободне Србије.

Навала бегајућег народа преко Лима и Увца у великој мери је изменила живот на простору где стижу, али је уједно ојачала етничку основу новог подручја. Већ у априлу 1875. прве избеглице стигле су преко Мокре Горе. У првој исељеничкој колони стигло је 385 лица. У току 1875. године само у парохију каранске Беле Цркве доселило се 120 фамилија. До краја 1876. године у ужички крај пребегло је 957 породица. У варош Ужице пристигло је 9.626 лица. Ужице је за избеглице постало прва па и главна прихватна станица. Неки се у овом граду трајно заустављају, други се разилазе и настањују по околини, трећи настављају сеобу дубље у Србију, а мањи број миграната се после неког времена одлучује на повратак старом огњишту, мада одмах наилазе на велике сметње и турске препреке. Око Ужица и у Ужицу је током 1876. године живело близу 15.000 досељеника. Доста досељених се настанило у Крчагову, Врелима, Забучју, Буару, Татинцу, надамак вароши, где је још било напуштених имања исељених муслимана која је ужичка општина откупила.

У Србији су тада постојали посебни владини повереници за прихватање и смештај избеглица, а у Ужицу је основан Одбор за помоћ избеглицама, на чијем челу је био прота Милан Ђурић.

Села око Ужица, али и она око Пожеге и Косјерића, која су имала слободне утрине, добровољно или по наредбама власти предавала су тај простор за насељавање избеглица из Полимља. Неким власницима око Ужица, који нису обрађивали земљу, парцеле су одузете, исплаћене по процени и предаване досељеницима.

Насеља око Ужица, која су два пута пре овог историјског прелома услед масовних сеоба остајала пуста, пунила су се после нових буна и устанака. Последње пуњење празног простора догађа се после Бабинске буне. После тога досељавања су ређа и, углавном, појединачна.

Док се прати колона бегајућег становништва из Полимља преко границе, ваља имати на уму да Ужице тада има око 3.500 становника. Новосадски лист "Застава" пише: "Срби отуда у гомилама прелазе". Окружни начелник из Ужица Павле Ђелмаш у једном извештају пише да је у Ужице и околна места добегло 9.726 лица и да добегли трпе велику оскудицу у храни. Гологињи и сиротињи ни Србија није могла много помоћи. Уз све невоље нас-

тупала је зима и избегличким породицама требало је обезбедити и огрев. Љубомир Стојановић бележи да је полиција у Ужицу дозволила избеглицама да секу родно дрвеће око града и у граду. Стари ужички пекар Миладин Радовић објашњава како је у то време Ужице било препуно разног воћа, "разне јабуке и крушке, па трешње", а затим: "кад је наступио рат 1875. и кад је народ српски пребегло нико није бранио и за две-три године, зиме, све су исечене, и крушке, и јабуке, и трешње... Мушмула је тада било сијасет божји и оскоруша, а сад их ни за лек нема".

"Народ је тада био сточан, али је стока остала. Само се са голом душом прешло. Скоро свака кућа у нашем округу примила је по једну фамилију. То је било право робље - и босо и голо..." - пише стари ужички хроничар. Запажања Миладина Радовића вредна су због још једне околности. Наиме, он се после Бабинске буне, 1886. године оженио Тодором из Бање код Прибоја. У листу "Исток" 23. септембра 1875. године пише: "Петнаест хиљада душа осим плавога неба над собом и земље под собом, немају ништа више". У Ужицу се тада појавио члан енглеског парламента Томас Сандвиг. Дошао је у Ужице из Београда рабацијоком колима. Уверио се у беду избегличког положаја и учествовао у прикупљању и подели помоћи. Избеглима је из својих средстава давао новчану помоћ.

На основу две раније објављене антропогеографске студије и две новije монографије сеоских насеља, могуће је дати списак насеља у Полимљу из којих су се после Бабинске буне иселиле фамилије у ужичка, златиборска, пожешка и косјерска насеља старог Ужичког округа. Овде је тај списак сређен азбучним редом.

Амзићи-Самарићи се одселили у Бурађу.

Бабини-одселили се Бербатовићи у Висибабу, Брашанци и Грбовићи у Чајетину, Матовићи и Танасковићи у Крчагово, Милићевићи у Трnavу (каранску), Милинковићи у Радовце, Плесковићи у Чајетину, Радојевићи у Сечу Реку, Самарцићи у Каран, Стојановићи у Здравчиће.

Бања Прибојска - одселили су се Алексићи у Каран, Антовићи у Мушиће, Арсенијевићи у Радовце, Главоњићи на Татинац, Ђоковићи у Гостиницу, Комарице у Тврдиће, Лазаревићи у Стапаре, Маковићи у Узиће, Недовићи у Пожегу, Радојичићи у Тврдиће, Словићи у Криву Реку, Теофиловићи у Пријановиће, Тимотијевићи у Гостиницу и Рибашевину, Удовичићи у Дубоко.

Бистрица - одселили се Ђокићи у Тубиће, Мандићи у Душковце, Марковићи у Љубиш, Милекићи на Забучје,

Смиљанићи у Крчагово, Томашевићи у Стапаре.

Буковик - једна кућа доселила се у Гостиницу.

Бучје - Јоковићи се преселили у Гостиницу.

Вранеша - преселили се Алексићи у Честобродицу, Арсенијевићи у Крчагово, Бајићи у Богданицу, Деспотовићи у Брајковиће, Ђокићи у Честобродицу, Костићи у Крчагово, Марковићи у Мрљеше, Милутиновићи у Дружетиће, Новаковићи у Крчагово, Панићи у Буар, Радовановићи у Стапаре, Ратковићи на Татинац, Савићи у Пожегу, Смиљанићи у Пожегу.

Врбово - одселили се Аврамовићи у Крчагово, Дејановићи у Мионицу, Скоковићи у Висибабу.

Голеша - једна кућа Ристановића дошла у Гостиницу.

Грачаница - Грујовић се одселио у Висибабу, Ђуровићи у Здравчиће, Мијатовићи у Биоску.

Дражевићи - одселили се Жарковићи у Пежегу, Јанковићи (Куконоге) у Рожанство, Пантовићи у Пожегу, Симоновићи у Бакионицу, Тешовићи у Дружетиће.

Дренова - Бећићи се одселили у Средњу Добрињу, Карапанчићи у Крчагово, Павловићи у Биоску.

Дрмановићи - једна кућа Матијевића преселила се у Гостиницу.

Заостро - Бугарчићи се преселили у Дубницу, Дучићи у Галовиће.

Ивање - једна породица Ивановића прешла у Тврдиће.

Камена Гора - Курћелићи се преселили у Буар, Нешовићи у Кремна, Петровићи у Трnavу (каранску), Трифуновићи у Биоску.

Комарани - једна породица Милошевића прешла у Бурађу.

Косатица - Букаловићи се преселили у Тометино Поље, Ђуровићи у Тучково, Ђирковићи у Рибашевину, Кубуровићи и Лојаници у Криву Реку, Тодоровићи у Мршеље, Ђосовићи у Крчагово, Џувровићи у Косјерић.

Кратово - одселили се Антонијевићи у Стапаре, Бучевци у Криву Реку, Гудурићи у Пожегу, Загорчићи у Гостиницу, Ивановићи у Севојно, Карадићи у Гостиницу, Мијатовићи у Каменицу (каранску), Милосављевићи у Горјане, Николићи (Кратовци) у Гугаљ, Полићи у Каменицу (каранску) и Расну, Радојичић и Пријановиће, Скоковићи у Севојно, Словићи у Крчагово и Здравчиће, Ђебићи у Крчагово, Чпанићи у Лелиће.

Крњача - преселили се Илићи на Татинац, Мирковићи у Буар, Крњевићи у Стапаре, Полимчевићи у Бу-ар, Ђубићи у Стапаре.

Кучин - Лекићи и Његошевићи се преселили у Алин Поток.

Мажићи - Росићи прешли у Радовце, Туруба-товићи у Пожегу.

Орашац - једна породица Прокопијевића прешла у Гугаљ.

Радоиња - Из овог села се одселили Бојовићи у Тучково, Власовићи у Чајетину, Вранићи у Горјане, Гогићи, Котлајићи, Милановићи и Симоновићи у

Крчагово, Ђо-ковићи у Тубиће, Ђурићи, Кубуровићи, Поповићи, Ми-ловановићи и Гајовићи у Пожегу, Јекићи у Шверљуге, Крилићи у Бакионицу, Љубојевићи у Сирогојно, Мандићи у Бурађу, Нешковићи у Мршеље, Николићи у Севојно, Саковци у Дубоко, Штулићи у Бјелоперицу.

Расно - Једна грана Петровића-Ерчугића прешла у Рибашевину.

Рача (прибојска) - одселили се Ђурђевићи у Узиће, Новаковићи у Висибабу, Пејовићи у Гостиницу, Радојичићи у Тврдиће, Солићи (?) у Лелиће, Токовићи у Пријановиће, Цвијетићи у - Бакионицу.

Рутоши - одселили Аврамовићи, Андрићи, Баћковићи, Бојовићи, Мирковићи, Загорчићи, Крловићи у Крчагово, Василијевићи у Губин До, Грковићи у Пријановиће, Ерићи у Тубиће, Јањушевићи у Сирогојно, Костићи у Честобродицу, Курчубићи у Чајетину, Леонтијевићи у Лелиће, Мандићи у Пожегу, Пангићи у Бјелоперицу, Папићи у Стапаре, Петровићи у Дружетиће, Јовановићи у Гугаљ, Пјевчевићи у Стапаре, Полимчевићи у Буар, Стојићи у Криву Реку, Стојковићи у Севојно, Тешовићи у Бакионицу, Трипковићи у Крчагово, Ђуповићи на Татинац, Филиповићи у Глумач.

Сељани - иселили се Бошковићи у Биоску, Мандићи у Стапаре, Ђирковићи у Висибабу.

Сопотница - једна породица Ђекића-Грочана прешла у Гостиницу.

Тоци - Вучковићи се преселили у Узиће, Гајевићи и Микавице на Татинац.

Челице - из овог села, које је некад било једно, а данас подељено тако да један део припада Новој Вароши, а други Прибоју, одселили су се Алексићи у Пожегу, Бабовићи у Гојну Гору, Бојанићи у Дражиновиће, Бошковићи у Радовце, Василијевићи у Бјелоперицу, Вукашиновићи у Богданицу, Грбићи у Пожегу, Делићи у Биоску, Драшкићи у Расну, Ђокићи у Биоску, Ђоковићи у Севојно, Костадиновићи у Пожегу, Јовановићи у Брајковиће и Крчагово, Крилићи у Пожегу, Крунићи у Дружетиће, Лазаревићи у Бакионицу, Марјановићи у Висибабу, Милошевићи у Пожегу, Новаковићи у Стапаре, Оташевићи у Врела, Петровићи у Крчагово, Пештерци у Чајетину, Пјевићи у Горјане, Пузовићи у Дубоко, Савићи у Пријановиће, Смиљанићи у Узиће, Стевановићи у Пожегу, Стоковићи у Крчагово, Танасијевићи у Раковицу (Гостиље).

Рођени, венчани и умрли у Ужицу

Најсигурније податке о досељеницима који су из Полимља прешли у Ужице налазимо у матичним протоколима ужичке Цркве Св.Ђорђа. Из књига рођених, венчаних и умрлих узети су подаци за прве године после Бабинске буне. Овде су унети само записи који се односе на пресељенике из три општине Полимља: Нова Варош, Прибој и Пријепоље. Остали крајеви захваћени устанком и сеобом после устанка нису обухваћени

Рођени у Ужицу

1875. године Милутин син Петра Ђоковића из Пријепоља, Милован син Илије Лојанице из Бабина, Григорије син Обрада Кубуре из Бабина, Милан син Васа Станишића из Мокронога

1876. године Милева кћи Јевта Љубојевића из Челица, Милица кћи Данила Јоксовића из Бабина, Иван син Николе Бојића из Кутловца, Милан син Риста Поповића из Пријепоља, Војисав син Неша Даничића из Гуреша, Радисав син Борисава Којадиновића из Раче

1877. године Наталија кћи Луке Пецовића из Прибоја, Јелена кћи Вукадина Веселичића из Пријепоља

1878. године Радисав син Зарије Караце из Бање

Наведени су примери где је записано да се ради о насељима данашњих општина Нова Варош, Прибој и Пријепоље. Нађено је, али овде није пренето, много више примера за досељене "из Турске", "из Херцеговине", затим из насеља других данашњих општина: Штрбаца, Соколовића, Бијелог Брда, Будимлије и др. Нису пренети ни случајеви где су родитељи означени само као "досељеници" или као "бежанци", иако се са доста основе може претпоставити да се ради о становништву из насеља наведеног дела Полимља.

Венчани у Ужицу

1876. године Милица Дрчелић из Нове Вароши

1877. године Станка Стојковић из Нове Вароши

1879. године Перка Синђић из Страњана, Васо Ристић из Нове Вароши, Нешо Кубуровић из Голеша, Новица Власовић из Бистрице, Томанија Милекић из Пријепоља, Љубисав Мартиновић из Бистрице, Годора Љубојевић из Радоиње

1880. године Јован Солдатовић из Нове Вароши, Ленка Перић из Нове Вароши, Јека Ракоњић из Нове Вароши, Сретен Буљугић из Вранеша, Миле Остојић из Радоиње, Марија Петровић из Пријепоља, Ристо Колдић из Вранеша, Сава Милићевић, из Бање, Анђа Николић из Бабина, Симана Брашанац из Бабина, Томка Дробњаковић из Вранеша, Миленија Бацетић из Бање, Иван Бјелановић из Дебеле, Милован Пештерац из Нове Вароши, Вук Остојић, шустер из Нове Вароши, Анка Михаиловић из Нове Вароши, Симо Мартиновић, учитељ цетињски из Бистрице, Миросава Радовић из Нове Вароши,

1881. године Годора Вучковић из Вранеша, Јованка Кочовић из Нове Вароши, Илија Павловић из Нове Вароши.

1882. године Илинка Наловић из Нове Вароши, Петар Синђић из Страњана, Јевто Остојић из Радоиње, Јованка Ковачевић из Комарана, Кирило Томашевић из Нове Вароши, Мара Матовић из Пријепоља, Стана Јовановић из Пријепоља, Димитрије Веселиновић из Пријепоља, Круна Ђосовић из Нове Вароши, Станка Чоловић из Бабина, Данило Караца из

Бање, Димитрије Перић из Нове Вароши, Јока Кочовић из Нове Вароши, Радојка Крсмановић из Радоиње, Јелисавка Млађеновић из Бистрице, Крсман Кубуровић из Голеша, Димитрије Лучић из Камене Горе, Василије Гавриловић из Мокронога, Аћим Синђић из Страњана, Марко Парезановић из Нове Вароши, Лепосава Бјелић из Рутоша

1885. године Ката Ковачевић из Нове Вароши, Јованка Поповић из Нове Вароши, Никола Крћанин из Сељана, Јован Љубојевић из Челица, Алексија Вранић из Страњана, Милан Мутавчић из Радоиње

1884. године Ружица Мршевић из Вранеша, Јевђенија Павловић из Нове Вароши, Вујадин Мартиновић из Бистрице, Риста Аниччић из Нове Вароши, Зарија Матовић из Пријепоља, Јевто Коружић из Буцја, Јован Бошковић из Бистрице, Ђорђе Наловић из Нове Вароши, Јован Јањушевић из Бабина

1885. године Витор Бијелић из Рутоша, Дивна Љујић из Дражевића, Васо Пурић из Нове Вароши Обренија Крловић из Вилловина, Анђа Ристић из Нове Вароши, Стана Мрачкић из Нове Вароши, Симо Михаиловић из Нове Вароши

1886. године Ђорђе Кукољац из Нове Вароши, Марта Поповић из Бабина, Митра Радмиловић из Нове Вароши, Милан Милетић из Дрмановића, Мирко Друловић из Дрмановића, Тодора Јовановић из Кутловца (Бања)

1887. године Владимир Костадиновић из Челица, Љубисав Буљугић из Нове Вароши, Јанко Даниловић из Бистрице, Ангелина Ковачевић из Нове Вароши, Алекса Василевић из Нове Вароши, Станка Цвијовић из Бање, Тимотије Борисављевић из Нове Вароши, Остоја Остојић из Бање

1888. године Станија Брашанац из Бабина, Петрија Зјајић из Радоиње, Анка Ковачевић из Нове Вароши

Умрли у Ужицу

1875. године Маријан Рајовић из Бање, Вељко Остојић из Бање, Лука Станојевић из Бање Финазета Поповић из Пријепоља, 1876. године Тијана Копун из Бабина, Злата Тришовић из Раче, Лазар Суботић из Радоиње, Марија Јеремић из Мокронога, Госпава Маруновић, супруга Вељка устаничког барјактара, Станисава Глушчевић из Камене Горе, Димитрије Радовић из Крњаче, Цмиљка Марјановић из Рутоша, Стана Јовановић из Пријепоља, Стефан Јелић из Нове Вароши, Тодор Пејовић из Камене Горе, Ристо Жарко из Бање, Дивна Ступић из Нове Вароши, Марта Бошњак из Рутоша, Јован Лојаница из Седобра, Ана Поповић из Нове Вароши, кћи Јереја Петра, Мићо Максимовић из Пријепоља, 1877. године Миле Токовић из Раче, Цмиљана Буљугић из Нове Вароши, Милоје Мартиновић из Бабина, 1878. године Симеун Љубојевић из Врбова, Сава Поповић из Мажића, Милица Томић из Страњана, Никола Колџија из Крњаче, Милован Пеић из Нове Вароши, Ристо

Крајпуташ на Калуђерским Барама, Радован Милекић, погинуо 1875.

Новаковић из Виночке, Стеван Иконовић из Дебелје, Јован Пурић из Нове Вароши,

Није записано доста случајева где је свештеник у матичној књизи написао да је неко "из околине" Нове Вароши, Прибоја или Пријепоља, а није назначио назив насеља, у околини. Нису пренети ни случајеви где је свештеник написао да је неко "из Турске" или "из Херцеговине", као ни они из насеља других општина (Штрпци, Станишевац, Слатина, Соколовићи, Бијела Брда, Пљевља итд.)

Подаци су из матичних књига пренети онако како је изворно записано. Ту су, вероватно, могуће грешке код имена, презимена и назива насеља. Код преузимља података из старијих антропогеографских радова треба нагласити да су за неке фамилије подаци доста неодређени и несигурно прихваћени и објављени. Касније откривени записи у црквеним протоколима несумњиво су далеко одређенији и сигурнији. То се може рећи особито за Томиће и Бадњаре у Гостиници, за Радуловиће у Рибашевини, Лапчевиће у Добрињи и још неке.

Још једном треба истаћи да је Бабинска буна 1875. године изазвала велике етничке потресе и крупна померања становништва из предела око Увца, Лима, Хехотине и Таре у правцу ослобођеног српског севера. Била је то још једна велика и значајна сеоба. Она је испразнила делове старе Рашке, али је попунила, етнички освежила и ојачала насеља у југозападном рубу Кнежевине Србије.

У Ужицу су тада ојачале породице Остојића, Борисављевића, Новаковића, Кукољаца, Ракића, Радовића. Женидбеним и удадбеним орожавањем успостављене су везе између ове две предеоце целине, које и данас трају.

Др Раде В. Познановић

Устанак у БиХ а посебно у крајевима око Лима и Увца, у новопазарском санџаку, снажно је одјекнуо и на територији поред Дрине. Српски добровољачки одреди прелазе у Босну, а највише преко "суве границе", из села Јагоштице, Растишта и Заовина. Истакнута је чета Цветка Јевтића. Буљубаша карауле Дикаве, Велисав Пантелић јавио је августа 1875. године: "сукоб добровољаца под командом Стевана Митровића трајао је пуна четири сата. У борбама са Капетановићима и Омерагићима погинули су: Танасије Поповић, Никола Јевтић, Радован Милекић и Вукоман Рајаковић, из села Заовина". У исто време тврди се да су добровољци слабо наоружани. Тадашња влада је помало стајала по страни па су се неки добровољци враћали. Тако је на скупштинском заседању рачански посланик Сима Милошевић поставио многа питања. Између осталог пита министра да ли зна да су Турци упали у Заовине и стоку запљачкали...?

Брзи слом устанка довео је до великог таласа исељавања у пограничне крајеве Кнежевине Србије. "Према непотпуним званичним подацима, избегло је у округ ужички 957 породица. Од тога броја у Бајину Башту и околину дошло је 127, у златиборски срез 421, у ариљски 103, у црногорски 80, у Ужице 228 породица". Година је била издала па није било довољно хране ни за локално становништво, а због мобилног стања изостала је печалба у равничарске крајеве. Према обавештајцу Периши Марковићу, постојала је могућности продора Турака и према Ужицу. Значи стање врло напетост и неизвесно. У рачански срез стигло је 923 становника, од тога 351 дете испод десет година или 124 породице.

Одакле су евидентирани избеглице? Приказани бројеви у загради су број лица по насељима: Велетово (105), Ђуровићи (114), Поздерић (88), Бијела Брда (78), Земница (45), Штрпци (38), Крагујевац код Вишеграда (35), Блатац (32), Вардиште (31), Паочићи (30), Алуге (27), Раваница (23), Оџаци (21), Гостиље (21), Јелашац (20), Чешаљ (18), Лазница (17), Лозница (12), Обрвине (15), Столац (15), Ресићи (14), Рујиште (12), Станишевац (10), Коритник (10), Прелово (10), Вишеград (9), Макиша (9), Маџат (9), Ерцеговина (8), Грање (8), Добрун (7), Ријека (7), Николићи (7), Запоље (5), Марићи (5), Шиповача (4), Сасе (2), Заграђе (1) и Шипа (1). Сви су смештени у следећа места: Заглавак (195), Рача (159), Со-

РАЧА И БАБИНСКА БУНА

лотуша (155), Бесеровина (154), Дуб (85), Бајина Башта (85), Пилица (67), Растихте (14), Заовине (9). Међу смештеним био је поп Никола Стевановић, смештен у село Заглавак.

Какве су то тужне колоне биле? Оставити све. Неки су имали и свеже погинулих - несталих а чак и несахрањених. Пuteви слаби, превоз на дрвеним колима ако их је ко имао, остало на товарним коњима, стока и храна за људе и стоку, девојачке спреме у завежљајима, а жал за младићима и покиданим љубавним везама, и много туге, муке, и несреће са свих страна.

Кад је покрет од 1875. год. пропао, поп Антоније Вујичић родом из села Радоине и свештеник истог села, један од главних покретача у пријепољском крају подигнуте Бабинске буне, је довео многобројне усташе у Бајину Башту, где се коначно населио, а њих са породицама, уз припомоћ државних власти, а и самих сељака населио по појединим селима рачанског среза. Породице из тога доба су насељене на сеоским утринама, које су биле погодне за насељавање. Поп Вујичић је добио парохију у Солотуши.

Истражујући порекло становништва у Рачанском крају, Љубомир Павловић је у свом делу "Соколска нахија" (СКА, 1930) навео одређен број породица по селима Рачанског краја, потомке Вујичићевих сабораца. У време његових истраживања били су: у Солотуши: Станачићи у Доганџијама из Пчелица (6 кућа; Св. Никола), - Видаковићи од Прибоја (5 к.; Св.Св. Стеван). - Мартиновићи из Бабина (6к.; Св. Никола). - Лазаревићи у Гају из Бање код Прибоја (5к.; Св. Јован)", у Љештанском Бабићи из Комарана (2к.; Св. Арсеније), у Црвици: Гавриловићи из Камене Горе (3к.; Бурђиц) и Стојановићи на Крижевцу из Бабина (3к.; Св. Ђорђе), у Драксину Тејићи из Велике Дренове (3к.; Св. Ђорђе), у Јеловику Милошевићи из Орашца код Прибоја (3к.; Св. Ђорђе), у Дубу Бајићи у Бурмазима из Пљеваља (5к.; Св. Стефан) и Марковић из Седобра (1к.; Св. Стефан), у Злодолу Милошевићи из Бабина (5к.; Св. Јован) и Благојевићи из Рутоша (4к.; Св. Јован), у Заглавку Госпавићи потомци удове Госпаве која је са три сина дошла из Комарана (6к.; Св. Јован), у Пилици Марковићи из

Камене Горе (5к.; Св. Ђорђе), у Рачи Голубовићи из Нове Вароши... Наведене су и многобројне друге породице досељене, у Рачански крај и Азбуковицу, из крајева у којим је 1875. године пламсао устанак али без података да ли је њихово досељавање из периода Буне или од раније па их не наводимо.

Било је повратника на своје огњиште, па ћу неке поменути. Начелсту среза рачанског пише председник суда општине солотушке, Стеван Тешић, дана 22. марта 1879. године и моли да се изда пасош Милисаву Видаковићу, пребеглици из Босне, јер са својом фамилијом хоће да тамо живи. Само четири дана касније је сличан документ из растихке општине, од тамошњег председника суда Николе Митровића и захтев да се Јовану Аврамовићу, бегунцу из Босне, изда пасош за повратак породице и са малом(стоком). Наредни дан упућује, исти председник, предлог за неког Јовановића да пређе преко карауле Штуле да преведе чељад (народ) и шта има од стоке. Истог дана стиже извештај да је издата објава њему и Лазару Кнежевићу. Молба је прослеђена надлежним са забелешком да ће на мокрогорском карантину показати шта још имају. Истог дана је издата објава. (26.марта 1879. године).

Захтев Милоша Марковића, пребеглог у ратовима српско-турским из Босне, живи у Пилици и намерава да се врати на своју постојбину. Председник суда пиличке општине, Глигорије Антонијевић, прослеђује овај захтев Начелништву округа ужичког и тражи објаву за прелаз преко карантина (Мокра Гора С.С.) . Милош има још двоје мушко чељади и четворо женско. У исто време од мала и ствари са собом тера и носи: 6 говеда, кобилу са ждребетом, 900 ока жита кукуруза и остало посуђе кућевно и 100 ока пасуља. Документ је од 29. марта 1879. године, са забелешком да је објава издата истог дана. Истом наслову, суд заглавачке општине , 30. марта 1879. год. тражи да се изда пасош Ђеви жени пок. Вукашина Ненадића која се доселила из Турске и са собом имаде мајку Стану, да отиђу и да увиде своје земљиште и натраг се врате. У потпису Борисав Благојевић. Начелник среза Рачанског, А. Михаиловић шаље у Ужице захтев Матије и Перише Јевтића и Саве Тасића, бегунаца из Босне, који живе у Бајиној Башти, а

ради су да оду у нахију вишеградску, да увиде остатке им кућа и земљишта па ако им се свиди да се сасвим одселе, па их упућује са молбом да им се даде затражени пасош, дана 17. фебруара 1879. године.

Председник суда дубске општине, прослеђује захтеве, Нач. округа ужичког, за Милоша и Јована Баранца, Милована Шијаковића из Велетова, Радована и Јована Ђировића из Штрбаца, пребеглице из Босне, да би отишли на 15 дана да извиде и врате се касније ако им одговара и коначно одселе. Све се то дешава током фебруара 1879. године, као и писма среског начелника по захтевима Симе и Вука Ракића који живе у Солотуши а добегли из Босне, као и за Божу Мијатовића и Лазара Трипковића живеће у Бесеровини, да им се изда пасош за Босну и тамо поново живе или да се врате.

Председник суда солотушке општине, Петар Антонијевић пише Начелнику среза рачанског 19. децембра 1879. године , да Никола Грбовић из Солотуше оће да иде у Босну у варош Чајниче а у село Пониково, ради виђења са својом фамилијом, па тражи издавање пасоша. И на крају овог дела примерак објаве: "Васо Савић пребеглица из Босне враћа се сада у Босну на своју старину да тамо живи и он тера са собом од стоке, и то: 2 комада говеда, 8 коза и од хране 7 тавара жита, 2 тавара пасуља и остали пртљаг. Зато се умољавају све путне власти да му у путу не чине никакве препреке, и он има 3 чељади". 5. априла 1879.год. у Солотуши.

Као што се види, има их из више села, а надлежности су разне у разна времена, или када је где кога нашао да објаву (пасош) изда. Неки иду у род, извиђање стања или иду одмах за стално.

На крају још један податак: Свештеник Антоније Вујичић (Радоина 1847 -1912. Бајина Башта) је за свештеника обучаван у манастиру Милешевци, а приликом првог венчања у обновљеној капели у Заовинама 1898. године (оне која је попаљена на дан калипољке битке) потписао се као свештеник рачански (Манастира Рача). Ето како су два краја: рачански и милешевски, повезана разним нитима.

Стаменко Стаменић

ВУЈИЧИЋИ ИЗ РАДОИНЕ ЗА НЕЗАБОРАВ

Радоина је на размеђу светова, путева и каравана, настањена од праисторије. Оставила многе споменике о својој прошлости и људима. Ја бих мало отрпао од заборава Вујичиће, свештеничку породицу а касније и министарску.

После велике похаре племена Куча (око 1799), исти су били прогнани седам година. Мало их се вратило на поплањена огњишта. Неки су се склонили у суседне Братоножиће, Пипере, Васојевиће... Већина је одселила у разним правцима. Један од праваца бежаније је био преко Сјенице, или Берана и долином Лима према Старом Влаху и даље на просторе где се могло преживети и живети. Тако из Куча, после избегличких мука и трагања стигло је у Радоину. У доба о коме имамо писаних података, били су свештеничка породица, и позив се генерацијама преносио са оца на сина.

АНТоније је рођен 1847. године у Радоини. Био је ожењен са Јелком која му је умрла у Мачкату за време кратког службовања у том селу пре доласка у Бајину Башту. Тада му је око деце знатно помогла мајка Андријана. Имао је браћу:

ПАВЛЕ, који био жењен са Јел(еном) Пејић из Бесеровине, где су као избеглице дошли из Дрмановића из Нове Вароше. Имали су сина Сретена који је био свештеник. И Сретенов син Милорад је био свештеник, али није имао деце. После буне па избеглиштва, Павле је дошао у Бајину Башту и ту проживео остатак живота. Пошто ни Антоније, ни Сретенов син нису имали деце то се породица са презименом Вујичић угасила. Трећи брат ВЛАДИМИР је променио презиме у ПОПОВИЋ, оженио се са Стевком и одселио у Крупањ. О њему немамо више података, без допунских истраживања.

Антоније Вујичић према приликама краја у коме је живео, није ишао на богословске науке, већ је за свештенички позив обучаван у манастиру Милешеви. Истинита је кафанска прича с краја ЦИЦ века, о новом среском начелнику, који се распричао о свом оцу, иначе попу. Видећи попа Антонија за другим столом са друштвом, начелник помисли можда су колеге са богословије: "Оче Анто где сте ви учили богословију?", Анто погледа па рече: "Ма ја... је нисам ни учио" довикну преко кафане и тако се заврши разговор са среским начелником.

Антоније је за свештеника рукоположен 1867. године у селу Радоини. Одмах се оженио и добио сина Милорада (1868 - 1936), није заснивао породицу. Кћерка Јула је удата за Радисава Митровића рођеног у Заглавку (1856 - 1921), село које је примило највише избеглица које је поп Антонија довео. Зет Радисав завршио је ратарско - шумарску школу, али се касније отиснуо у трговину и биран више пута за народног посланика.

Поп Антоније Вујичић са поп Жарком Љешевихем и другима покренуо је сиротињу на устанак, али много тога је недостајало у сиромаштву и беда, па су јаке снаге угушиле буну, а народ у бежанију са Антонијем на челу. Довео је у рачански срез 127 породица са 923 становника. Ово није коначна цифра, јер је у пуно породица наведено да су стигле са Антонијем Вујичићем а тих презимена нема у цитираним списковима. Истина је да су избеглице добиле утрине, али су се и уз помоћ села брзо снашле, скућиле и постали добри домаћини. Наиме у Солотуши је обичај да се путник намерник напоји и нахрани. Онај који преживи паљевину или поплаву, или гради прву кућу сви му помогну ко шта може: по једно стабло хрasta, смрче, брава, коју дневницу, а жене, белог мрса, сувог меса или ко шта има. Тако се ствара међусобно разумевање, пријатељство и незаборавна пажња.

Антоније је кратко био у Мачкату, а онда прешао у Бајину Башту, парохија манастира Раче, за пароха у село Солотушу. По евиденцији књиге венчаних у мокрогорској цркви срећемо његов потпис у неколико случајева при венчању, а посебно значајно да је у новоподигнутој капели у Заовинам 1898. године обавио прво венчање. После паљевине старе капеле 1876. године венчања у Заовинама су обављана углавном на "капелишту" на отвореном простору.

Нешто касније, 1904. године обављено је крунисање Краља Петра I Карађорђевића, на које је кренуо и поп Антоније са кћерком и зетом. Путовало се колима до Обреновца, а затим лабом до Београда. Због лоших услова путовања поп је обукао стару мантију. Кратак одмор у кафани пред укрцај у лађу. Упита кафецију да се у некој "собетини" пресвуче. "Може попе, али да то платиш" каже кафеција. "Таман посла" одврати поп Анто, оде у оближње кукурузе и замени стару мантију новом. Наравоученије: ако си међу "ерама" научиш се њиховом понашању.

У монографији "Прослава двадесетпетогодишњице рада бајинобаштанске Земљорадничке кредитне задруге, остало је записано да је иста основана 31. октобра 1905. године од 20 грађана, међу којима је и свештеник Антоније Вујичић. Истог дана је изабрана скупштина и управни одбор. Од дана оснивања задруге, свештеник Антоније Вујичић је председник Управног одбора и Задруге до његове смрти, а потом његов син Сретен до почетка Првог светског рата. Протклом време показује да је Антоније имао више живота. Животни позив свештеника, слободарски кроз Бабинску разуру, брига, смештај и опоравак избеглица, народна брига за сељака кроз задругарство. Најважније да је као удовац одгајио децу, која су му била дика и понос. Крајем 1912. године је умро, а на споменику пише: "... да му се остварила давнашња жеља, јер је дочекао ослобођење своје постојбине од Турака, против којих се у младости борио...".

МИЛОРАД, од оца Антонија и мајке Јелке (Радоина, 1868 - 1936 - Београд, сахрањен у Бајиној Башти). Са хиљадама избеглица је стигао у рачански крај. После сељакања, породица је стигла у Бајину Башту. Школовао се у Бајиној Башти, Ужицу и Београду. Правник по струци, ступио је у државну службу где је прешао пут од полицијског писара до окружног начелника.

Милорад је био резервни официр. Учествовао је у Балканским ратовима и Првом светском рату. Године 1916. је био у чину капетана прве класе. Тада је упућен у Одесу ради стварања Српског добровољачког корпуса, од аустроугарских војника, који су се као заробљеници налазили у Русији. Октобарска револуција прекинула је ову акцију и он се преко Шведске, Норвешке и Француске вратио у Србију 1918. године.

По повратку у земљу ступио је у политички живот, па је у влади Николе Пашића био министар унутрашњих дела. У разним ресорима, био је министар и у другим владама све до укидања Устава, 6. јануара 1929. године.

Милорад Вујичић је био присутан на заседању Народне скупштине 1928., док је за говорником био Пуниша Рачић, посланик среза андријевачког. Тада му је Иван Пернер (посланик Радићеве странке), у узаврелој атмосфери обостраних увреда добацио: "... кажи колико си литара крви пролио па да ти платимо ...". Увређени Рачић је неколико пута повикао: "Узми ријеч натраг", нашта се Пернер само осмехнуо и окренуо главу на другу страну. У међувремену је Рачић из цела извадио пиштољ, што посланици у сали нису могли приметити, али су видели министри чија су места била иза говорнице. Министар Вујичић је скочио са свога седишта и покушао да спречи Рачића, хватајући га за руке. Знатно млађи и снажнији Рачић је одгурнуо Вујичића, који је пао у министарске клупе, а затим су одјекнули хици који су усмртили Павла Радића и Ђуру Бесаричека, а ранили Стјепана Радића, Ивана Пернера и Ивана Гранђу.

По успостављању тзв. "шестојануарске диктатуре", Вујичић је престао да се бави политиком. Мост на Дрини према Скеланам је отворен 26. августа 1926. године. На правом месту или не, он на истој локацији служи и данас, иако је тадашња позиција приписивала министру Вујичићу погрешну локацију. Народ га је опјевао у песми: "Борбен и честит, праведан и строг ...".

ПРИХВАТ ИЗБЕГЛИЦА У УЖИЦУ И УЖИЧКОМ ОКРУГУ

У годинама које су претходиле Бабинској буни, а због свакодневних турских зулума, великих пореских намета и прогонства поједих угледних сеоских домаћина у Азију, Срби из Новопазарског санџака, и из западног дела Старе Србије - из пљеваљског, пријепољског, прибојског, вишеградског, нововарошког и сјеничког кадилука - срезова, почињу напуштати своја огњишта и имања, бежећи преко границе у Србију.

Највећи број ових избеглих Срба налазили су уточиште у Ужицу и Ужичком округу. Неке избеглице одлазиле су у унутрашњост Србије, али се највећи број задржавао у ужичком крају, да би били ближе свом завичају. Међу овим првим избеглицама било је и истакнутијих свештеника, трговаца, хајдучких харамбаша... Најпознатији међу њима, који су се нашли у Ужицу, били су свештеници Јосиф Поповић из Бабина и Илија Церовић из Сјенице; трговци Дамњан Кубуровић из Нове Вароши, Ристо Михаиловић из Пријепоља и Средоје Марковић - Ђузо из Пљеваља; хајдучке харамбаше Јован Глушчевић и Маринко Леовац, и други. У Ужицу су се већ налазиле и бројне избеглице из Херцеговине, међу којима се посебно истицао свештеник Жарко Љешевић.

Ове истакнуте личности су у строгој тајности деловали међу избеглицама, али и илегално прелазили границу и припремали народ за устанак против Турске, очекујући да их у њиховим напорима подржи српска влада у Београду. У бурним догађајима до којих је дошло избијањем босанско-херцеговачког устанка у околини Невесиња, 1875. године, а потом и Бабинске буне, Ужице и ужички крај имали су веома значајну улогу: у припреми и слању добровољаца, али превасходно у прихватању и збрињавању избеглица којих је из дана у дан бивало све више.

Трагичну судбину српског народа у Босни и Херцеговини (1875), а посебно избијање буне око Увца и Лима, у Новопазарском санџаку, најбоље је осећао пархох ужичке цркве Милан Ђурић (1844-1917), једна од најзначајнијих политичких личности ужичког краја до Првог светског рата, за кога је речено да је "први чуо пуцањ Невесињске и

Бабинске пушке". У том бурном времену када су Ужице и ужички крај преправиле избеглице из Херцеговине, а посебно са суседног подручја које је захватила Бабинска буна, млади поп Милан Ђурић узима најживљега учешћа. У књизи др Стевана Игњића "Народни трибун прота Милан Ђурић", наведени су и ови редови:

"Изражавајући колективно осећање Ужичана, понесен вером и надом, спреман на подвиге и напоре, Милан Ђурић заједно са протом Гаврилом Поповићем, а по одобрењу власти, даје иницијативу да се у Ужицу оснује Устанички

На почетку устанка у Бабинама, председник Устаничког одбора Милан Ђурић упутио је узбудљиво писмо Анти Богићевићу, министру спољних послова Кнежевине Србије. У писму се, између осталог, наводи:

"...Глас да се у нашој постојбини Херцеговини народ на оружје дигао, да се избави од зулума, невоља и биједи турских, поставио нас је у тежак положај; осећања, жеље и родољубље терају нас, или другим речима, стављају нам у дужност, да оставимо наш садашњи положај и притичемо браћи и постојбини нашој у помоћ, да им живот и крв ставимо на расположеј и утрошимо

Породица поп Антонија Вујачића

одбор за војну и материјалну помоћ избеглицама и српској браћи иза границе. На оснивачкој скупштини једогласно су изабрани:

Милан Ђурић, за председника, Јован Борисављевић, за подпредседника, чланови Риста Зечевић, Вукоман Васић и други. У широкој акцији за остваривање програмских циљева Одбор је добијао помоћ од Окружног начелства, сарађивао са Женском подружином и њеном агилном председницом Станом Поповић, а од 1876. године и Црвени крст ради на збрињавању "пребеглица" и рањеника. Извесно је да су од организације прихватили и извршавали задатке професори Ужичке гимназије: Јанићије Манојловић и Стеван Ловчевић, познати хуманисти и национални радници..."

у највећој радости за слободу рода и домовине, у коју смо овај пут туге и биједи први пут свијет угледали; овако мислимо и осећамо као Срби и Херцеговци... Наду полагамо у вашу племенитост господине Министре, да ћете бити искрен тумач нашег рањавог срца и да ћете се својски на пољу дипломатије заузети за робујуће Српство, ког сте члан тим пре као потомак Богићевић Анта..."

Устанички одбор у Ужицу, на челу са свештеником Миланом Ђурићем, који је основан у пролеће 1875. године, а имао је четрдесет чланова, најугледнијих грађана Ужица, али и неколико најугледнијих Ијуди међу избеглицама, међу којима су били прота Јевто Поповић, прота Јевто Ђуровић и Нинко Колџија, одиграо је највећу улогу у материјалној и војној

помоћи устаницима око Лима и Увца. Као истакнути добротвори, хуманисти и национални радници, чланови Устаничког одбора сакупљали су новчане прилоге за устанике и избеглице. Посебну пажњу, у сарадњи са општинским, среским и окружном влашћу поклањали су прихватању и збрињавању све већег броја избеглица, углавном деце и старијих. Током лета и јесени 1875. године, у Ужицу и ужичком округу било је око 15.000 избеглица.

Чланови Устаничког одбора прикупљали су новчане и друге прилоге широм Србије. Остало је забележено да је "само једном приликом Одбор женских друштава из Београда послао 200 дуката". Председник Устаничког одбора Милан Ђурић успоставио је и сарадњу са руским Словенским комитетом, који је слао материјалну помоћ за избеглице, који су живели у Ужицу и околини. Нешто помоћи добијано је и од појединих личности из иностранста. Тако, на пример, члан Енглеског парламента, Томас Сандвит, дошао је у Ужице да подели одећу, обућу и храна избеглицима, која је из Београда довежена рабацијским колима. Током боравка у Ужицу, Сандвит је, преко Филипа Христића из Београда, примио и веће новчане износе намењене избеглицима. И поред материјалне помоћи која је стизала од појединих разних хуманитарних друштава и организација, и поред великог ангажовања локалних извора, ужички крај није могао збринути око 15.000 избеглица из Босне и Херцеговине.

Највише српских породица пребегло је у ужички крај током 1875. године, посебно у време познате "Бабинске разуре". Од априла 1875. па до средине 1876. године, само у Ужице пристигло је 9.726 лица - деце, жена и стараца. У срезу рачанском (Бајина Башта), на пример, у октобру 1875. године, било је смештено 120 фамилија са 874 чланова, који су приспели из прибојског и вишеградског краја. У цногорском срезу (косјерићком), Устанички одбор из Ужица упутио је на зимовање 1.408 избеглица из вишеградских села и прибојске Раче. По доласку у Србију, избеглице из Раче су изјављивале да су побегли "због тешких насиља, макар овде ма и сваки трећи дан леба јели". Жалили су се на тешке дације и намете због којих су остајали без игде ичега, јер им је и храна одузмана. Поједине избеглице, истина мањи број, успевали су да преко границе претерају и нешто своје

стоке. У тим случајевима, по наредби Оужног начелства у Ужицу, њихова говеда подвргавана су карантинским мерама "због опасности од преношења говеђе куге".

Велики број избеглица био је смештен по свим селима ужичког, златиборског и моравичког среза, али их је било и у селима пожешког, ариљског, косјерићког и бајинобаштанског среза.

Из једног сачуваног списка издатог новца за помоћ избеглицима, сазнајемо да је само у ужичком селу Дрежник било 1.229 избеглица. Прихватајући своју избеглу сабраћу на смештај и исхрану, становништво ужичког округа исказало је на прави начин велику бригу, пажњу и хуманост. О томе говори и запис ужичког пекара и кафеџије Миладина Т. Радовића:

"Пронио се глас да је пошла турска војска да бије и старо младо. Други глас да је српска војска на граници. И народ листом крену у Србију тамошњим Србима... Старци, жене и деца покупише што је се могло понијети?! Остала стока, остало скоро све. Народ се многи досели у Србију... Народ је тамо био сточан, али је стока остала. Свака је кућа у нашем округу примила по једну фамилију. То је било право робље - и босо и голо. Чињено је све да би само душу одржали. Из Русије и други кришћански држава поцешештизати добровољни прилози...".

У овим тешким временима по избегли српски народ, али и за народ сиромашног Ужичког округа, испољено је велико залагање општинских и среских, али и окружне власти. У том раду посебно се истицао вредни и пожртвовани Мијаило Сарић, окружни начелник. Једини који је одударо "био је срески начелник у Чајетини Обрен И. Мићић, који се некоректно понашао према избеглицима. Дознавши за такво његово понашање, окружни начелник М.Сарић, октобра 1875. године пише Обрену И.Мићићу:

"...Ви пребегоше људе из Турске ружно предусретате, грдите их и на доват тучете... Да одмах по овом делу поднесете своје изјашњење... Највероватније да је због оваквог нехуманог поступка према избеглицима убрзо смењен Обрен Мићић, јер се већ средином новембра 1875. године из Чајетине као нови срески начелник јавља Петар Поповић. Он 19. новембра, јавља окружном начелнику: "Неколико фамилија пребеглих из Босне и Херцеговине од зулума турског у нашу страну наоди се у Мачкату код цркве под ведрим небом где хоћеду од зиме и глади да поскапљу". Нови срески

начелник апелује у наставку свог извештаја "да се браћи нашој у помоћ притече", па му окружни начелник одмах шаље поруку: "Нека се суд општински постара сместити их у какве зграде".

Иако су Устанички одбор и окружна власт настојали, учесници у Бабинској буни који су боравили у Ужицу, нису за себе, ни за своје породице, добијали основно материјално обезбеђење. Због немања довољног огрева, надлежна власт је у току зиме 1875/76. године одобрила избеглицима "да могу сећи дрвеће око Ужица, разграђивати ограде, сећи крушке, јабуке, трешње и шљиве". То у свом "Самоуком рукопису" наводи и Миладин Радовић:

"Баште и воћњаци (око Ужица) су страдали за време Босанско - херцеговачког устанка... Те године било је доста народа, који је добегао к нама у ужички крај. За две - три године избеглице су исекле све крушке и јабуке, употребили их за гориво. Нико их није бранио...".

Као председник Устаничког одбора, свештеник Милан Ђурић је предложио Ужичкој општини да се обрати за помоћ свим општинама у Србији да пруже помоћ избеглицима у Ужицу и ужичком крају. О томе сведочи и један чланак, који је објављен у "Источнику", 23. септембра 1875.године, у коме се, између осталог, наводи:

"Општина ужичка потрешена патњом, бедом и немилостивој судбином своје браће, који гомилама из Босне и Херцеговине оставише своје огњиште и уклонише се са својим фамилијама у границе Србије у места округа ужичког, испред мача турског, јавља тој братској општини ово: народ српски дуж целе границе округа ужичког, устаде из овојује себи слободу, да покаје Косово, да стресе робске ланце, који ево већ пет векова приклонише на његову јуначку главу...Петнаест хиљада душа осим плавога неба над собом и земље под собом немају ништа више...".

Општинска, среска и окружна власт у вароши Ужицу одиграли су и значајну улогу у лечењу рањеника који су пристизали са избеглицима. Они су лечени у болницама на Липи и Царини, као и болесне избеглице. Рањеници су, како наводи Новак Живковић у својој књизи "Лекари, болнице и болести у округу ужичком 1855-1881", били на привременом лечењу у варошкој болници "која се издржавала добровољним прилозима, које је прикупљао и њима руковао посебан одбор састављен из грађанства".

Појачана активност у пружању помоћи избеглицама била је у току октобра 1875. године. У организацији болнице за рањене устанике и лечење оболелих избеглица у Ужицу посебну активност показале су чланове Женске подружине, које су вероватно биле и чланови Устаничког одбора, којим је руководио Милан Ђурић. Оне су упутиле јавни апел - "Позив Србима и Српкињама", који је објављен у новинама "Старо ослобођење", 17. октобра 1875. године:

"Браћо и сестре! Има неколико месеци, како наша браћа у Босни и Ерцеговини воде крваву борбу са Турцима на смрт и живот.

Чујте - то се чини за човечија права и народну слободу.

Њихова су имања распљачкана, куће поплаћене а фамилије у шуме и гудуре турским насиљем растеране. Гомилама наша патничка браћа и сестре пролазе кроз варош Ужице.

Деца јунака са својом вриском напунила су горком тугом и жалошћу домове наше. Несрећна судба њихова нашла је одзива у грудима читавог становништва овдашњег. Сви без разлике давали су помоћ невољним фамилијама усташким. Па како је сва ова помоћ малена, а патње наше браће усташа и њихове сирочади велике: то Одбор овај позива све без разлике да пружи што брже помоћ сиротињи и рањеницима преко овог одбора.

Сваки прилог прима се са захвалности и предаће се коме треба.

Особито позивамо српкиње да своим радом у овом озбиљном времену докажу, да су разумеле време, да су сазнале потребу борбе за ослобођење народно. Будите вољне све жртвовати само да се судба несрећни олакша и да рањени јунаци своим ранама мелема нађу.

Сећајте се сестре, да сте потомице велики српкиња, које родише Обилића и друге наше славне јунаке. Ако искрено подувајте ми српкиње народну борбу, онда не заборавимо да крви и нашем млеку нико одолети не може.

Народ ће српски бити победилац.

Сад или никад, време је да се видимо на делу. Одавна смо веселе са нашим мужевима и браћом певале:

"Време зове време иште на бојиште - јунаке и прилоге."

Овај апел потписае су одборнице: Милева Николићка, Настасија Павловићева, Јулијана Петровићева, Даница Протина, Јелица М. Сарића, Вукосава л.

Радовића, Јованка Н. Орловића, Савка Ф. Станића, Милица К. Борисављевића, Љубица Ј. Борисављевића, Јелисавета Д. Садића, Јулијана Н. Ђорђевића, Стана А. Поповића и Љубица Стефановићка.

Прота Милан Ђ. Ђурић

Помоћ је пристизала из свих крајева Србије, али је то било недовољно. Већина сеоских домаћинстава, поготову у брдским крајевима, делила је своју сиротињу са избеглицама којима су пружили уточиште.

У архиви Министарства унутрашњих дела, у Архиву Србије налази се неколико докумената из 1876. године, која говоре о помоћи избеглицама у ужичком крају. Тако, на пример, 28. јануара 1876. године, министар финансија препоручује Окружном начелству у Ужицу да из своје касе "изда хиљаду дуката царских на издржавање пребегле сиротиње из Босне и Херцеговине и да тај издатак покаже у рачуну расхода свога ове 1876. године". Три дана касније, председник Министарског света Љ. Каљевић шаље писмо окружном начелнику М. Сарићу, у коме му налаже "како

да се троши кредит од хиљаду дуката за издржавање избеглица".

Трећег фебруара 1876. године, Окружно начелство, у сарадњи са Устаничким одбором, доноси решење, у коме се наводи да је према "наредби Владе Србске извршило расподелу 60.000 гроша и то: Вароши Ужи-цу 17.000 а у срезовима: златиборском 19.000, црногорском 5.500, рачанском 5.500, моравичком 4.500, ариљском 4.500 и пожешком 3.500 гроша". Још се напомиње:

"Повећа сума Ужицу зато се одредјује, што је овде сиротиња која мора да купује дрва и да плати кирије на куће као у вароши. У срезу златиборском зато што је тамо онајвећи број пребешки фамилија а за остале подељено је према броју душа.

Ове новце поделиће и то у вароши Ужицу Одбор а по срезовима срезске старешине. А то Одбор зато, што он познаје најсиромашније фамилије пребегше из Босне и Херцеговине овде у Ужицу, од које ће се сума рана набавити".

Окружни нацелник М. Сарић, 9. марта 1876. године, упућује писмо министру Унутрашњих дела, молећи га да се "одобри још хиљаду дуката за помоћ избеглицама":

"Сва сума од 5000 цес. дуката која је одобрена да се изда на помоћ пребегшим Херцеговачко - босанским фамилијама у нашу земљу, и која је настањена у округу овоме, издата је поодавно из касе Начелничества овог и више им се нема откуда издавати.

Но како се исте фамилије и сада налазе у врло неповољном стању, па би их требало бар још за неко време подпомагати, - нужно би било да се од стране наше државе још 1000 цесар. дуката одобри, те да се бар у колико толико потпомогну.

Наведено представљајући Начелничество г. министру, учтиво га моли да изволи наредити, те да се још 1000 ц. дуката ради тога стави Начелничеству овом на расположење".

Иако је држава помагала збрињавање избеглица у Ужицком округу, ипак је највећи терет сносио сам народ, посебно на сеоском подручју. Године 1875. и 1876. остале су у памћењу народа ужичког краја до данашњих дана, бар у сећању најстаријих житеља, у архивским документима, у књигама, збомицима...

Ђорђе ПИЛЧЕВИЋ

ПРОТА БАБИНСКИ ЈЕФТА ПОПОВИЋ

...
Ко је био прота бабински Јевта Поповић?

Рођен је у селу Бабинама, близу Пријепоља, 13 новембра 1823. године од оца Филипа, свештеника и матере Ружице. Отац га даде у школу 1831. године у варош Пријепоље, где буде једну годину дана, па га одведе у Пљевља, где проведе двије године учећи се код учитеља Захарија Бојације, Јована Рајовића и Михаила Новаковића из Далмације - како сам прича. Године 1842. одведе га отац у манастир Св. Тројицу, гдје постаде "чтец", спремајући се за чин свештеника. Али ту дуго не остане, но се врати кући. Године 1846. одведе га отац у Пљевља и даде на терзијски занат гдје се задржи само 45 дана, па дође кући.

Године 1847. одведе га брат, поп Никола, са старијим му братом Јосифом у Ужице, где их даде у школу. Послије годину дана одведе их у Београд у богословију. Кнез Александар Карађорђевић прими их за питомце, одредивши им по три талира мјесечно благодјејања и храну у богословском семинару.

...
У усташком логору на В.Вису били су Црногорци Божо Томић и учитељ Лука Ђуровић са 26 друга. Ту устаници изврше заклетву па учине распоред напада јер их се већ приличан број беше окупио. Петар Јовић би одређен да са седам друга иде и запали Турски хан на Трлици, па одатле да иде у Црну Гору да тражи помоћ. Уз пут да сијече телеграфе. Вук Плескоња и Ђерасим Лојаница са 60 друга да запале хан и караулу на Јабуци. Они то ураде, запале караулу и хан, а пандуре растјерају. Поп Стево Јањуш оде кроз села Ограде, Врбово, Ожаљ и др., да диже народ на оружје.

У томе се крене на устанике турска војска од Пријепоља. Ови је дочекају код села Стоца, разбију је и натјерају да се врати натраг. Гонили су је до самог Пријепоља уз пут палећи турска села. То је била прва устаничка борба под предвођењем проте Јевта. Ова им је пobjеда улила доста снаге и самопоуздања. Завладао је велико весеље међу устаницима. У тој је борби од виђенијих усташа погинуо једини Мићо Јањушевић из Бабина.

Ускоро за овим стиже Дербиш-паша од Новог Пазара с једном војском, друга војска удари од Пљеваља а трећа, великоарнаути од Колашина. Ове три војске ударе на

три стране на усташе проте Јевта. Усташе узмицаху у планину Побиењик, уз пут склањајући народ из села у збјегове. Тада пређе српску границу поп Жарко са усташима из Србије, међу којим бјеху знатније старјешине архимандрит бањски Бујишић и поп Јисиф Поповић.

Прота Јевта под јаком пратњом посла сву нејач, па и своју породицу која се по збјеговима крила - војводи Жарку који је препрати у Србију. Сада су Јевти биле одријешене руке. Крете се низ Турска села Калафатовић, Прожгранац и др. предајући огњу њихове куће, пљачкајући стоку и храну. Тако пријеђе Лим и стиже манастиру Бања гдје се састаде са војводом Жарком. Ту логорују два дана и уговоре међусобну помоћ да учине и распоред. Одатле се прота Јевта с братом Јосифом врати на Побиењик да удари на Пријепоље, но Турци, под предвођењем Осман - паше из Приштине са сјеничким пашом ударе на поп Жарка а Пријепољци опколе на Побиењнику поп Јевту. Поп Жаркова војска се јуначки борила али узалуд. Морале подлећи много јачој сили и повући се натраг у Србију.

Узалуд поп Сава Шаулић и Петар Полексић са сто друга стигоше на Побиењик у помоћ Србима. Међу устаницима бијаше превладао страх гледајући како турска војска предаје огњу српска села. Од Сјенице па до Прибоја, Пљеваља и Пријепоља бијаше притисла Турска војска. Сваки би отпор био узалудан много већој сили. Муниције па и оружја бијаше мало, а још мање бораца... Прота Јевта са својом војском продрије ноћу кроз турски ланац. Са собом поведе осталу нејач која бијаше у збијеговима заостала и пође пут Србије. Пређу Лим. На Брезнама се сукобе са Турцима. Ту прота продрије кроз Турке и сву нејач заштити од покоља. На Малишиној караули пређе Увац и уђе у Србију. Војску распусти а он се упути да тражи своју породицу и осталу нејач.

...
Кад прота Јевта оде у Биоград, кнезу Милану, и кад му овај понуди парохију проте му рече: Ја не тражим парохију но тражим да ратимо с Турцима. Ако нећемо ратити идем оној сиротињи, којој сам раскућио куће, те се сада злопати по златиборским колибама, па како буде њој нек буде и мени кад друге помоћи није..."

Кад Србија и Црна Гора објавише рат Турској 18. јуна 1876. године и кад се позваше добровољци, међу првима видимо проту бабинског Јевту Поповића, прво као четничког командира Прве чете првог добровољачког кора а доцније као полубатаљоног старјешину.

...У томе рату видимо проту Јевту као четног старјешину добровољачког кора. Његово јуначко држање у оба рата није остало ненаграђено и непризнато од стране врховне команде српске војске и врховног заповједника кнеза Милана. Још по свршетку првога рата командант добровољачког кора Нићифор Дучић у своме рапорту од 5. септембра 1876. г. којим, предлаже врховној команди борца за одликовања на другом мјесту предлаже да се одликује: "прото Јевто Поповић из Бабина у Херцеговони, који је неуморно радио у устанку за народно ослобођење и у свијем бојевима први храбро ишао на непријатеља, и који је 26. јула на Доловима, на Јавору, у боју био рањен..." Његова јуначка прса красе ова војничка одлијча: Споменица на рат 1876, 1877. и 1878. г. Сребрна колајна за храброст, Таковски крст и Медаља за војничке врлине. Од црквених одлијча има црвени појас и протску камилавку.

По свршетку другог рата у коме се не испуни жеља проте Јевте, да ослободи свој родни крај - доби прота парохију драчићску, уз цркву ћелијску код Ваљева. Од тог доба па до данас он је промијенио само драчићску, ћелијску и грачаничку парохију у којој и данас примјерно служи на задовољство својих парохијана. И ако већ у старијим годинама прото је ипак у својој служби и народу најлепши примјер многим млађим свештеницима.

Бог га је обдарио лијепим породом: са три кћери и четири сина. Један му је син свршио војну академију и као пјешадијски капетан умро, један је свештеник, један срески начелник у пензији а један земљодјелац.

"Босанка вила" поздравља јуначкога и честитога Јевту Поповића у његовој 82. години и жели му да поживи још коју годину међу својим унуцима и да не заклопи своје старачке очи док њима не види спасење рода свога.

(Изводи из текста објављеног у часопису Босанска вила број 7 1905. године.)